

Микола Лазарович

Державна етнополітика доби української центральної ради : на прикладі польської національної меншини

Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne,
Społeczne i Techniczne 1, 207-224

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Микола Лазарович¹

ДЕРЖАВНА ЕТНОПОЛІТИКА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ)

Etnopolityka Ukraińskiej Centralnej Rady (na przykładzie polskiej mniejszości narodowej)

Streszczenie

Autor bada główne tendencje w polityce Centralnej Rady w sprawie mniejszości narodowych. Analizuje zasady funkcjonowania Ministerstwa Spraw Polskich. Szczególną uwagę przywiązuje do zbadania kulturalnej i edukacyjnej działalności mniejszości polskiej. Uważa, że warunki dla rozwoju mniejszości narodowych na Ukrainie były w badanym okresie korzystne.

Słowa kluczowe: Centralna Rada, mniejszość polska, narodowo-osobista autonomia, stosunki międzyetniczne, polityka kulturalna i oświatowa

The state national policy in the period of the Ukrainian Central Rada (on the example Polish national minority)

Abstract

The basic tendencies of the Ukrainian Central Rada policy in relation to national minorities were analyzed. Also the principles of Ministry of Polish affairs' functioning were examined. Significant attention was given to cultural and educational activities of the Polish minority. It has been found out that the conditions for development of national minorities in UNR were favorable.

Key words: Central Rada, the Polish national minority, national-personal autonomy, interethnic relations, the cultural and educational policy.

З перемогою Лютневої революції 1917 р. в Росії розпочалося формування нових осередків влади. В Петрограді було створено Тимчасовий уряд. Його репрезентантом у Києві став Виконавчий комітет, що складався з представників міської думи, фабрикантів й заводчиків, земських діячів, ліберальної професури. Паралельно стихійно формувалися органи т. зв. всеросійської революційної демократії – Ради робітничих і солдатських депутатів, де переважали представники

¹ кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, заслужений працівник освіти України. *Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси* lazar-m@ukr.net

соціалістичних партій, здебільшого російських. Як правило, вони перебували осторонь національно-визвольної боротьби і згодом стали формою відновлення імперії, що розпалася. Інтереси українства на першому етапі революції представляла Українська Центральна Рада (далі – УЦР), створена 17 березня 1917 р. групою національно свідомої інтелігенції. Її головою обрали видатного українського історика, громадсько-політичного діяча М. Грушевського. Основною метою Ради була боротьба за національно-територіальну автономію України у складі федеративної демократичної Росії.

Задекларувавши з початком революції право українців бути господарем на своїй землі, УЦР не могла не враховувати багатонаціонального складу населення України. Так, станом на 1914 р. із 46,01 млн її мешканців українці становили 32,66 млн (71%), росіяни – 5,37 млн (11,7%), євреї – 3,8 млн (8,2%), поляки – 2,08 млн (4,5%), німці – 871 тис. (1,9%), волохи – 435 тис. (0,9%), греки – 104,7 тис. (0,2%), вірмени – 39,4 тис. (0,1%)². Представники інших націй склали разом трохи більше 1%.

Відтак, із самого початку Української революції її провідники вважали серед пріоритетних завдань забезпечення прав національних меншин. Голова УЦР М. Грушевський із цього приводу заявляв: “Повнота національного життя, котрої ми добиваємося для українського народу, не повинна затопляти інших народностей і обмежувати їх змагання до свобідного розвитку своєї культурної і національної стихії”³. Реалізація прав національних меншин передусім мала здійснюватися шляхом прийняття їхньої мови в зносинах із урядами й органами самоуправління в

² М. Шаповал, *Велика революція і українська визвольна програма*, Вільна спілка, Прага 1927, с. 15.

³ М. Грушевський, *Хто такі українці і чого вони хочуть*, Знання України, Київ 1991, с. 103.

тих округах, де ці народності становлять певний мінімум, надання змоги навчатися рідною мовою, створення культурних і релігійних установ⁴ тощо. Разом із тим, від меншин також чекали адекватних кроків. “Ми хочемо, розуміється, вірити, – відзначав голова УЦР, – що й представники національних меншостей України... підуть з свого боку назустріч українським політичним домаганням...”⁵

В історичній літературі утвердилась думка про те, що більшість національних груп із розумінням поставились до історичного права українського народу на відновлення своєї державності, а головне – самі були зацікавлені в реформуванні самодержавства⁶. Однак на практиці все було значно складніше. Дійсно, переважна більшість етнічних меншин підтримала повалення царизму, початок демократичних перетворень, але їх ставлення до політичних сил, які діяли в Україні, було різним і суперечливим: від підтримки права українського народу на свою державність до його повного заперечення⁷.

Важливим у цьому зв'язку є аналіз міжнаціональних взаємин, які в добу Центральної Ради склалися між українським й іноетнічним населенням України. Зокрема, цікаво прослідкувати стосунки з польською національною меншиною, котра відіграла помітну роль у поваленні царизму, революційному та державотворчому процесах в Україні. На час Української революції вона, істотно збільшившись за рахунок біженців та

⁴ Там само, с. 105.

⁵ Там само, с. 104.

⁶ О. Рафальський, *Національні меншини України у XX столітті: Історіографічний нарис*, Полюс, Київ 2000, с. 82.

⁷ В. Гусев, *Національні меншини в контексті соборності України (1917–1921 рр.)*, Проблеми соборності України в XX столітті. Збірник праць, Київ 1994, с. 76–77.

військовополонених, становила близько 8% населення України⁸ і була третьою за чисельністю національною групою⁹.

Запропонована проблематика поки недостатньо відображена у вітчизняній і зарубіжній історіографії, хоча останнім часом її розробляють доволі інтенсивно. Серед сучасних досліджень насамперед слід відзначити монографії проф. О. Калакура *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у 20 ст.* і колективну – *Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект*, а також праці таких науковців, як Г. Кривоший, Л. Рябошапко, В. Скальський, В. Солдатенко, В. Устименко. Окремі аспекти проблеми висвітлено в дослідженнях О. Кудлай, Т. Макаренко, Н. Ставицької, Т. Щетиніної та ін. Головним джерелом дослідження стали архівні та опубліковані документи визвольних змагань 1917–1921 рр.

Мета даної статті – аналіз українсько-польських міжнаціональних взаємин доби УЦР. Її основні завдання такі: з'ясування місця польської меншини в українському національно-визвольному русі, ставлення її політичних провідників до Центральної Ради, утворення та проголошення незалежності УНР; дослідження законотворчої діяльності УЦР у сфері етнополітики; висвітлення культурно-освітнього розвитку польської меншини.

Політичні орієнтації польської громади в Україні головним чином представляли два основні об'єднання: Польський виконавчий комітет (ПВК), що орієнтувався здебільшого на заможні верстви поляків, та Польська демократична централь (ПДЦ), котра об'єднувала переважно

⁸ В. Скальський, *Політичне життя польської громади під час Української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.)*, Вип. 11, Український історичний збірник, Київ 2008, с. 185.

⁹ О. Калакура, *Польський чинник у діяльності Центральної Ради*, Вип. 8, Наукові записки, Київ 1999, с. 103.

польських соціал-демократів¹⁰. Кожне з них творило на місцях свої осередки, активізувало політичну й культурно-освітню роботу.

Також розгорнули діяльність Польська партія соціалістична (лівіяця) і Польська партія соціалістична (революційна фракція), котрі стали політичними союзниками демократичних сил із ПДЦ, Соціал-демократія Королівства Польського і Литви, Польський демократичний союз, до якого записувалися “незалежні і прогресивні партії”, та Польський національний клуб Києва, що прагнув об’єднати польське населення під гаслом незалежності Царства Польського. Поляки, що перебували на службі в російській армії, заснували Союз поляків-військовиків Київського військового округу і виступали за відновлення національної державності¹¹. Попри істотні розбіжності переважна більшість польського політикуму була єдиною в головному – у відстоюванні незалежності Польщі.

Значну увагу польські організації приділяли національному відродженню поляків. Для цього створювали культурно-просвітницькі організації, відкривали польські школи, Польський університетський колегіум у Києві, активізувала діяльність Римо-католицька церква¹² тощо.

Відстоюючи ідею повалення Російської імперії та відродження власної держави, лідери польського руху підтримували й визвольні змагання українського народу, виступили за спільні дії. Так, 6 липня збори польських організацій у Києві, в яких узяли участь 558 представників усіх верств польського суспільства, ухвалили спеціальну резолюцію. У ній,

¹⁰ О. Калакура, *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у 20 ст.*, Знання України, Київ 2007, с. 121.

¹¹ Т. Щетиніна, *Виникнення та діяльність громадсько-політичних об’єднань національних меншин в Україні (березень – травень 1917 р.)*, Вип. 8, Наукові записки, Київ 1999, с. 26–27; В. Устименко, *Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.)*, Київ 2010, с. 68; *Мала енциклопедія етнодержавознавства*, Генеза, Довіра, Київ 1996, с. 272, 355.

¹² О. Калакура, *Польський чинник...*, с. 104.

серед іншого, зазначено, що поляки “готові працювати спільно при закладанню основ власного життя українського народу з забезпеченням прав польської національної меншости в Україні”¹³. Така позиція, на думку дослідників¹⁴, диктувалася розрахунком польських діячів на те, що в українській державі вони матимуть більший вплив на політичне чи економічне життя, ніж у загальноросійській.

Цікавими з цього приводу є і міркування визначного єврейського діяча С. Гольдельмана, який вважав, що поляки менше за інші національні меншини цікавилися тим, що діялось в Україні, оскільки їхні думки й почуття були прикуті до Польщі. З одного боку, вони не могли підтримувати збереження централізованої Росії, як сусідки майбутньої самостійної Польщі. З іншого – добре розуміли, що й міцна українська держава, охопивши в своїх кордонах усі етнографічні українські землі Наддніпрянщини, не залишиться байдужою до долі українського зазбруччя. Третім фактором, який викликав побоювання польської меншини, було загострення соціальних гасел революції, спрямованих насамперед проти приватних власників, у т. ч. і проти значної частини поляків. За таких обставин польські провідні кола в Україні намагалися толерантно ставитися до української позиції в конфлікті з російською владою, зберігаючи при цьому, за словами Гольдельмана, “дружній неутралітет”¹⁵.

Тим часом УЦР, прагнучи виразити волю не лише українців, а й інонаціональної частини населення, все активніше намагалася залучати представників останньої, в т. ч. і поляків, до участі в своїх структурах.

¹³ *Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 р.: Док. і матер.*, Київ 2003, с. 546.

¹⁴ В. Скальський, *назв. праця*, с. 189.

¹⁵ С. Гольдельман, *Жидівська національна автономія в Україні 1917–1920*, Мюнхен – Париж – Єрусалим 1967, с. 30–31.

Зокрема, на Всеукраїнському національному з'їзді, який у квітні 1917 р. проходив у Києві, делегати ще першого дня роботи одностайно ухвалили резолюцію про те, що “одним із головних принципів української автономії є повне забезпечення прав національних меншостей, які живуть в Україні”¹⁶. Передбачалось також, що в подальшому УЦР стане єдиним представницьким органом краю, для чого їй надали право кооптації до свого складу представників національних меншин.

Надалі процес міжнаціонального зближення прискорився. Так, якщо у Першому Універсалі (23 червня) УЦР лише наголошувала на тому, що в “тих місцях, де українська людність живе всуміш з іншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно прийти до згоди й порозуміння з демократією тих національностей...”, та сподівалася, що національні меншини “одностайно з нами стануть до праці коло організації автономії України”¹⁷, то вже через два тижні залучила представників іноетнічного населення до практичної діяльності з розбудови культурно-національної автономії України. Зокрема, 6 липня обрану трьома днями раніше комісію для розробки Статуту автономії України було розширено з 8 до 100 осіб за принципом національно-територіального представництва. Нації, які склали в Україні не менше 1% населення, делегували до комісії одного представника на кожний такий процент, а ті, що мали менше 1%, надсилали по одному представникові за власним бажанням і згодою комісії. У підсумку склад останньої виявився таким: українців – 71, росіян – 11, євреїв – 8, німців і поляків – по 2, білорусів, татар, молдаван, чехів, греків і болгар – по 1 особі¹⁸.

У Другому Універсалі (16 липня) УЦР висловила готовність попов-

¹⁶ *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р.*, Наукова думка, Київ 1996, с. 54–55.

¹⁷ Там само, с. 104–105.

¹⁸ Там само, с. 107, 120, 125.

нити свій склад “на справедливих основах представниками інших національностей”¹⁹. 17 липня Мала Рада, як постійно діючий розпорядчий орган, ухвалила постанову, згідно з якою представники неукраїнських громад у складі УЦР та Малої Ради мали становити 30%²⁰ від загальної чисельності цих інституцій. Полякам припало 2,5%: 4 представники входили до складу Малої Ради УЦР (від Польської партії соціалістичної (лівиці) – В. Корсак і Левинський та ПДЦ – Почентовський і В. Рудницький) і 20 – до складу Великої (5 – від ПДЦ, 4 – від польських соціал-демократів, 7 – від “лівиці”, 4 – від польських соціалістів)²¹.

Наступним кроком українських провідників, спрямованим на забезпечення міжнаціонального порозуміння, стало введення 28 липня до складу Генерального Секретаріату – виконавчого органу, підпорядкованого УЦР, представників трьох найчисельніших національних меншин – росіян, євреїв та поляків, як заступників (із 14 листопада комісарів на правах генеральних секретарів) генерального секретаря національних справ. Кожен із них мав право вирішального голосу при розгляді питань, які стосувалися справ його нації. Передбачалася діяльність спеціальної наради та ради при секретарстві, а також трьох національних рад при заступниках секретаря. Останні брали участь в засіданнях Генерального Секретаріату з дорадчим голосом. Вирішальним голосом вони наділялись у вирішенні питань, що входили до сфери їх компетенції. Окремим пунктом обумовлювалося, що всі розпорядження Генерального Секретаріату та його органів, що торкалися внутрішнього життя та прав національних меншин, видаватимуться тільки після візування їх відповідними заступниками генерального секретаря з національних справ. Всі закони, постанови, проголошені українською

¹⁹ Там само, с. 164.

²⁰ Там само, с. 171.

²¹ *Мала енциклопедія етнодержавознавства...*, с. 272.

мовою, публікувалися також і російською, єврейською та польською мовами²². Інтереси польської меншини в Секретарстві національних справ представляв віце-секретаріат польських справ на чолі з М. Міцкевичем та В. Рудницьким.

Головним завданням заступників генерального секретаря національних справ був захист прав національних меншин в Україні та охорона їх вільного розвитку. Йшлося про забезпечення захисту від обмеження у громадянських та політичних правах; створення відповідних умов діяльності національних організацій. Передбачалося також щотижневе звітування про роботу товаришів перед генеральним секретарем. Для здійснення загального керівництва на місцях вводилися посади місцевих комісарів з національних справ, а також відповідно повітові та місцеві комітети для узгодження діяльності²³.

Важливим для національних меншин України став Третій Універсал УЦР (20 листопада), який, окрім проголошення Української Народної Республіки, передбачав підготовку законопроекту про національно-персональну автономію російському, єврейському, польському та іншим народам "...для забезпечення їм права і свободи, самоврядування в справах їх національного життя"²⁴. Поляки схвально сприйняли Універсал у частинах, що стосувалися проголошення УНР та національно-персональної автономії.

Разом із тим, негативною була реакція більшості польських партій на задекларовану в документі ліквідацію права власності на землю, передачу її в розпорядження земельних комітетів без викупу²⁵. Через це

²² *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 1., с. 179, 181, 182, 381; О. Кудлай, Створення та діяльність народного міністерства міжнародних справ УНР (червень 1917 – квітень 1918 рр.), Київ 2008, с. 16.*

²³ О. Кудлай, *назв. праця*, с. 16–17.

²⁴ *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 1., с. 401.*

²⁵ В. Устименко, *Етніонаціональна політика як фактор державотворення в Україні...*, с. 71.

віце-секретар із польських справ М. Міцкевич навіть подав у відставку, щоправда, за кілька днів, після роз'яснень суті земельної реформи, відкликав її і продовжив свою роботу. 22 листопада у газеті *Дзєннік Кійовскі* з'явився протест проти запланованої земельної реформи, підписаний великою кількістю польських організацій²⁶. Тоді ж до Варшави було скеровано меморандум, в якому містилося прохання до польського уряду та країн Антанти вплинути на українську владу з метою припинення націоналізації землі. Причина подібної обструкції крилася в тому, що в Україні близько 4 млн гектарів землі, яку оцінювали в понад 3 млрд крб.²⁷, перебувало в руках польських землевласників.

Свідченням реальності намірів Центральної Ради надати національним меншинам можливість самостійно влаштовувати своє життя на території УНР стало підвищення статусу віце-секретарств у справах великоруських, єврейських та польських до рівня повноправних генеральних секретарств, а згодом і міністерств.

Структура Міністерства польських справ виглядала так:

Міністр – М. Міцкевич, віце-міністр – В. Рудницький.

Департамент загальної канцелярії (керівник – Л. Тржецяк) у складі: відділ особистого складу (К. Домославський), господарчий відділ (бухгалтер – К. Єловіцький; касир – Б. Розводовський), загальний відділ (Я. Старчевський), правничий відділ (юрисконсульт – П. Хойновський), військовий відділ (в. о. керівника С. Грабянський), відділ преси (інформації).

Департамент національного самоврядування (керівник – спочатку Л. Тржецяк, згодом – К. Рожневич) у складі: організаційний відділ (керівник

²⁶ В. Скальський, *назв. праця*, с. 197.

²⁷ В. Солдатенко, *Українська революція: Іст. нарис*, Либідь, Київ 1999, с. 34.

– К. Рожневич, товариш – З. Мількевич), статистично-економічний відділ (З. Петкевич).

Департамент освіти (керівник – С. Каліновський) у складі: відділ початкових шкіл (Г. Улашин), відділ середніх шкіл (М. Кульчицький), відділ позашкільної освіти (В. Матушевський), відділ техніки і прикладного мистецтва (О. Сосновський), відділ культури і мистецтв (Л. Грохольський)²⁸.

Міністерство польських справ прагнуло представляти інтереси та захищати права польської людності в УНР. Зокрема, було розроблено широку програму національно-культурного відродження поляків, визначено пріоритети розвитку польської освіти і культури, долучення до політичного життя. Найпродуктивніше, на думку дослідників, працював департамент освіти, що опікувався початковими й середніми школами, технічною та позашкільною освітою, надавав допомогу приватним школам (в т. ч. за рахунок державних асигнувань²⁹). За його участю в Києві, Вінниці, Проскуріві, Житомирі, навіть у низці сіл відкривали нові школи, гімназії; 718 поляків стали слухачами Київського колегіуму. Загалом у межах УНР діяло 1265 польських початкових шкіл. Освітою було охоплено 78 тис. польських дітей, яких навчали понад 2 тис. учителів³⁰. Відділ культури й мистецтв опікувався польськими театрами та мистецькими колективами.

Загалом, як вважає В. Скальський, робота Міністерства не була ефективною через конкуренцію з Польським виконавчим комітетом, який

²⁸ *Центральний державний архів вищих органів державної влади і управління України*, ф. 2201, оп. 1, спр. 17, арк. 7–8 зв.; Jabłoński H., *Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918*, Warszawa, 1948. – S. 113–114; В. Скальський, *назв. праця*, с. 197, 198.

²⁹ *Центральний державний архів вищих органів державної влади і управління України*, ф. 1063, оп. 1, спр. 1, арк. 34 зв.; ф. 1748, оп. 1, спр. 97, арк. 37.

³⁰ О. Калакура, *Поляки в етнополітичних процесах...*, с. 127, 128–129.

проводив аналогічну роботу, але мав більшу підтримку серед польського населення українських земель. Він був, по суті, державою в державі, зі своїми місцевими органами у вигляді мережі губернських та повітових представництв (комісарів і рад при них), податковою системою, оскільки збирав на свою користь податок зі “свідомих” поляків, і навіть збройними силами – організованими загонами польської міліції “на випадок розрух та анархії”³¹.

Логічним кроком на розвиток положень, викладених у Третньому Універсалі, стало ухвалення УЦР 22 січня 1918 р. Закону про національно-персональну автономію. Згідно з ним польське населення України, як і решта національних меншин, що проживали на її території, мало право на самоуправління в питаннях національної освіти, культури, соціальної допомоги, еміграції тощо. Реалізація прав мала здійснюватися через Національний союз, який представляв етнічні групи, що проживали на території УНР. Влада Союзу поширювалася на всіх його членів³². Пізніше текст Закону, який, до речі, польська меншина активно використала для розбудови національно-культурної автономії, ввійшов VIII розділом до Конституції УНР.

Усі демократичні свободи для національних меншин, у т. ч. і польської, ухвалені раніше, УЦР підтвердила і в Четвертому Універсалі (22 січня)³³. На жаль, представники іноетнічного населення в Центральній Раді ці кроки українців не оцінили. Зокрема, під час голосування на засіданні Малої Ради за проголошення державної незалежності України з присутніх представників національних меншин цю споконвічну українську мрію підтримав лише представник революційної фракції ППС

³¹ В. Скальський, *назв. праця*, с. 188, 195, 198.

³² *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.*, Наукова думка, Київ 1997, с. 99–101.

³³ Там само, с. 104.

В. Корсак. (До слова, поляки були єдиними, хто взяв участь у збройній боротьбі за Київ на боці УЦР)³⁴. Така позиція, зрозуміло, викликала розчарування в багатьох українців.

Ігнорування більшістю польської делегації в Центральній Раді голосування за державну незалежність України пояснюється як певними стереотипами, на кшталт відродження польської держави “від моря до моря” чи “хлопського характеру” української нації, нездатної до державотворення³⁵, так і тим, що державотворча діяльність Центральної Ради перестала бути для польських політичних сил України принциповим інтересом. Вони, як і раніше, її підтримували (або хоча б не заперечували), але лише тією мірою, якою вона гарантувала й узаконювала права польської національної меншини³⁶. Коли ж на порядок денний поставало контроверсійне питання, вирішення якого українці й поляки бачили по-різному, починалися тертя.

Однією з перших проблем, що зумовила деяке загострення між українцями й польською національною меншиною, була т. зв. «холмська справа». Її було актуалізовано Постановою Сьомої сесії УЦР про з'єднання українських земель від 31 жовтня 1917 р., відповідно до якої влада Генерального Секретаріату мала поширюватися на «всі відмежовані землі України, де більшість людності є українською», в т. ч. на Холмщину³⁷. Ще одним каменем спотикання в стосунках між УЦР та польськими представниками стало вже згадане положення Третього універсалу про ліквідацію права власності на землю та передачу її в

³⁴ О. Калакура, *Польський чинник..*, с. 108–109.

³⁵ О. Калакура, *Ставлення польської меншини до УНР*, Вип. 5, Історія України: маловідомі імена, події, факти, Київ 1999, с. 133.

³⁶ Гай-Нижник П., *Ставлення польського революційного руху в Наддніпрянській Україні до питання самостійності УНР (1917–1918 рр.)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/176doc.php>.

³⁷ *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 1..*, с. 379.

розпорядження земельних комітетів без викупу³⁸. Негативним було ставлення поляків до Брестського мирного договору 1918 р. (насамперед це стосувалося таємних статей, відповідно до яких Австро-Угорщина зобов'язувалася до кінця липня 1918 р. перетворити Східну Галичину і Північну Буковину на єдиний коронний край, а Холмщина й Підляшшя мали відійти до УНР)³⁹, який вони сприймали як ущемлення інтересів Польщі. Було зрозуміло, що українсько-польська співпраця обмежується національними інтересами кожної зі сторін.

Тим часом УЦР, незважаючи на гіркоту останніх подій, прагнула до порозуміння з національними меншинами. Це засвідчив Закон УНР про громадянство від 2 березня 1918 р. Відповідно до нього, юридичні підстави для набуття українського громадянства мали всі мешканці України, незалежно від їх національної приналежності⁴⁰. Отже, демократичний вектор розвитку української державності продовжувався.

Подальші події, зокрема захоплення Києва більшовиками, котрі, серед іншого, перед втечею з української столиці спалили будинок на Хрещатику, в якому розміщувалося Міністерство польських справ⁴¹, гетьманський переворот, істотно обмежили культурно-освітній ренесанс польської меншини. Проте потенціал, закладений у період УЦР, став тим стрижнем, на якому польська громада України розвивала своє національне життя не лише в наступний період Української революції, але й у перші роки радянської влади.

Отже, Українська Центральна Рада вперше у світовій практиці зробила реальну спробу забезпечити права іноетнічного населення, яке

³⁸ Там само, с. 400.

³⁹ *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 2.*, с. 150–151.

⁴⁰ Там само, с. 173–174.

⁴¹ О. Калакура, *Поляки в етнополітичних процесах...*, с. 128.

проживало в Україні. Її уряди надавали важливого значення життєдіяльності національних меншин, у тому числі і польської, розвитку їх національних товариств на основі Закону про національно-персональну автономію і Конституції УНР, розглядаючи захист їх прав як неодмінну умову демократизації національних взаємин.

Одними з перших на прогресивні ініціативи українства відгукнулися поляки Наддніпрянщини, які, виходячи з власних інтересів, активно долучилися до суспільно-політичного та національно-культурного життя України, свого облаштування на її території. Завдяки як практичним заходам, здійсненим Центральною Радою, по забезпеченню прав і свобод національних меншин, їх соціального, політичного, економічного і культурного розвитку, так й ініціативності польської меншини було відроджено польські національно-культурні товариства, школи, бібліотеки, вільне видання книг і періодики польською мовою, розгорнуто прискорену підготовку вчителів. Українсько-польська співпраця, незважаючи на певні випробування революційної доби, набувала нового досвіду та усвідомлення необхідності добросусідського співжиття двох народів.

Бібліографія:

1. *Центральний державний архів вищих органів державної влади і управління України.*

2. Jabłoński H., *Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917–1918*, Warszawa, 1948.

3. Верстюк В. (кер.), *Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 р.: Док. і матер.*, Київ 2003.

4. Гай-Нижник П., *Ставлення польського революційного руху в Наддніпрянській Україні до питання самостійності УНР (1917–1918 рр.)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hainyzhnyk.in.ua/doc/176doc.php>.

5. Грушевський М., *Хто такі українці і чого вони хочуть*, Знання України, Київ 1991.

6. Гусев В., Калакура О., *Національні меншини в контексті соборності України (1917–1921 рр.)* [у:] *Проблеми соборності України в ХХ столітті. Збірник праць*, Київ 1994.
7. Гольдельман С., *Жидівська національна автономія в Україні 1917–1920*, Мюнхен – Париж – Єрусалим 1967.
8. Калакура О., *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у 20 ст.*, Знання України, Київ 2007.
9. Калакура О., *Польський чинник у діяльності Центральної Ради*, “Наукові записки”. – Сер. “Політологія і етнологія” 1999, вип. 8.
10. Калакура О., *Ставлення польської меншини до УНР*, “Історія України: маловідомі імена, події, факти” 1999, вип. 5.
11. Кривоший Г., *Національні меншини і українська революція* [у:] *Українська революція, 1917 – початок 1918 рр.: Проблеми, пошуки, узагальнення*, Просвіта, Запоріжжя 1998.
12. Кудлай О., *Створення та діяльність народного міністерства міжнародних справ УНР (червень 1917 – квітень 1918 рр.)*, Київ 2008.
13. Курас І. (ред.), *Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект*, Київ 2000.
14. Макаренко Т., *Національні вимоги в програмових документах політичних партій національних меншин за доби Центральної Ради*, “Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля” 2008, № 11.
15. *Мала енциклопедія етнодержавознавства*, Генеза, Довіра, Київ 1996.
16. Рафальський О., *Національні меншини України у ХХ столітті: Історіографічний нарис*, Полюс, Київ 2000.
17. Рябошапка Л., *Правове становище національних меншин в Україні (1917–2000): Монографія*, Львів 2001.
18. Скальський В., *Політичне життя польської громади під час Української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.)*, “Український історичний збірник” 2008, вип. 11.
19. Солдатенко В., *Українська революція: Іст. нарис*, Либідь, Київ 1999.
20. Ставицька Н., *Державна національно-культурна політика серед національних меншин в добу Української революції*, “Наукові записки”. – Сер. “Політологія і етнологія” 1999, вип. 9.

21. *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р.*, Наукова думка, Київ 1996.
22. *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. Т. 2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.*, Наукова думка, Київ 1997.
23. Устименко В., *Етнонаціональна політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920 рр.)*, Інститут історії України, Київ 2010.
24. Шаповал М., *Велика революція і українська визвольна програма*, Вільна спілка, Прага 1927.
25. Щетиніна Т., *Виникнення та діяльність громадсько-політичних об'єднань національних меншин в Україні (березень – травень 1917 р.)*, “Наукові записки”. – Сер. “Політологія і етнологія” 1999, вип. 8.

